غني خان

د فکري بغاوت او ادبي اجتهاد

یوه ځانګړې حواله

ریاض تسنیم

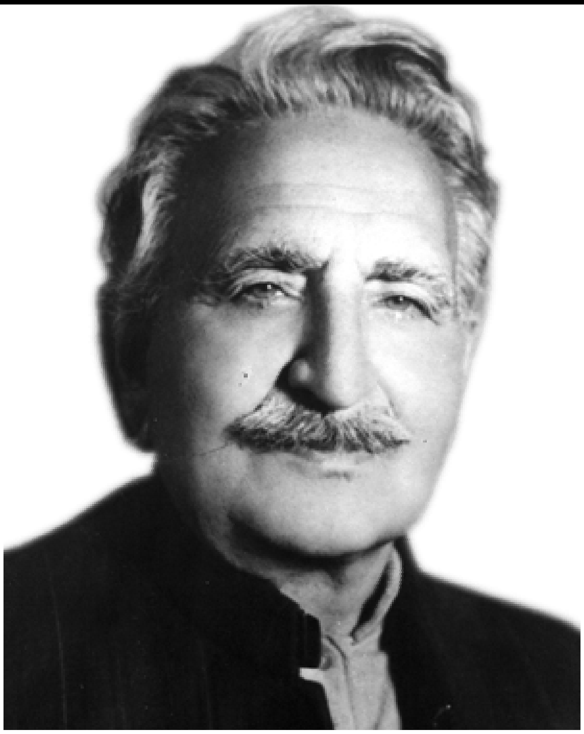

هرکله چې یو ملک د یوې اوږدې مودې د غلامۍ سره مخ وي، قام د فکري، سیاسي، علمي او معاشرتي جمود ښکار وي، د معاشرې سوچ غلام او د معاشرې ترجمانان یعنې د قلم خاوندان د مودو راهسې د یوې زړې او روایتي لارې نه بل خوا قدم اخستل کفر ګڼي او المیه دا چې په خپل دغه حالت مطمئن هم وي، په داسې وخت کښې په ادب، شاعرۍ، ژوند، فکر او فلسفه کښې د اجتهاد لاره ویستل او د مثبت انفرادیت دپاره د مروجه لارو نه د بغاوت جرات کول ډېر مشکل خو ډېر ضروري وي او چې رښتیا خبره وي نو د داسې جرات توفیق ډېرو لږو خلقو ته نصیب کېږي. غني خان هم په دغسې دور او حالاتو کښې د فکري بغاوت او ادبي اجتهاد جرات کړے دے.

دا د 1930 م خواوشا زمانه وه کله چې غني خان د خپلې شاعرۍ ابتدا کوي، دا وخت متحده هندوستان د یوې لویې غلامۍ نه راتېرېږي او هم دغه دور کښې د وطن د ازادۍ دپاره د انګرېز خلاف په سیاسي تحریکونو کښې تېزي راځي، د اولس سیاسي او معاشرتي سوچ متحرک کېږي، پښتانهٔ هم د نورو قامونو په شان د ازادۍ په تحریک کښې برابره برخه اخلي، چې مرکز ئې د غني خان سیاسي کورنۍ ده، د قیصه خوانۍ خونړۍ واقعه او په پښتنو د انګرېزانو نور بې شمېره ظلمونه هم د دغه دور داستانونه دي. دغه ټول عوامل نېغ په نېغه په پښتو شاعرۍ او نورو ادبي اصنافو اثر غورځوي چې په نتیجه کښې ئې یو

خوا په سټېج د زنده باد ، مُرده باد چغې وهونکي د سطحي لهجې شاعران راپېدا کېږي او بل خوا د غني خان غونډې د شلمې صدۍ د پښتو شاعرۍ يوه ځانګړې او مضبوطه حواله. د غني خان د ابتدائي شاعرۍ منشور هم د دغه دور د حالاتو پېداوار دے، د دغې نه پس هغهٔ د کائنات تصوير، د انسانانو د خدائے سره تعلق، عشق، د ژوند او مرګ فلسفه، قامولي او نورې ګڼې سماجي او معاشرتي مسئلې د خپلې شاعرۍ موضوعات ګرځولي دي.

د غني خان د شاعرۍ د عظمت بنياد د هغهٔ انفراديت دے خو دا انفراديت يک رُخه نهٔ دے بلکې همه جهت دے، د دې انفراديت بنياد د هغهٔ فکري بغاوت دے، ځانګړے اسلوب، د لهجې تازګي، د مخصوصو لفظياتو انتخاب او استعمال، د خپلو ټولو همعصرو په مقابله کښې فطري غنائيت، د شعريت او سُراو تال نه ډکه فضا، ټوله د آمد شاعري او د ځانګړو موضوعاتو انتخاب، هغه د ژوند او کائنات د حسن او بدصورتۍ دواړو حقيقت پسندانه اظهار په يوه داسې روماني او خوابناکه لهجه کښې کړے دے چې د پښتو شاعرۍ په اوږد تاريخ کښې دا لهجه هم د هغهٔ نه شروع کېږي او هم په هغهٔ ختمېږي.

په دې کښې هيڅ شک نشته چې شلمې صدۍ مونږ ته د پښتو د څلورو شاعرانو د شعر او فکر هغه اعلیٰ او ارفع ورثه پرېښې ده چې مونږ پرې په ځائے فخر کولے شو او د هغوي د نورو همعصرو شاعرانو د درجه بندۍ دپاره ئې د پېمانې په توګه استعمالولې شو او دغه څلور نومونه د غني خان، قلندرمومند ، اجمل خټک او حمزه شينواري نه سېوا نور څوک کېدے شي. دغه څلور واړه د خپل

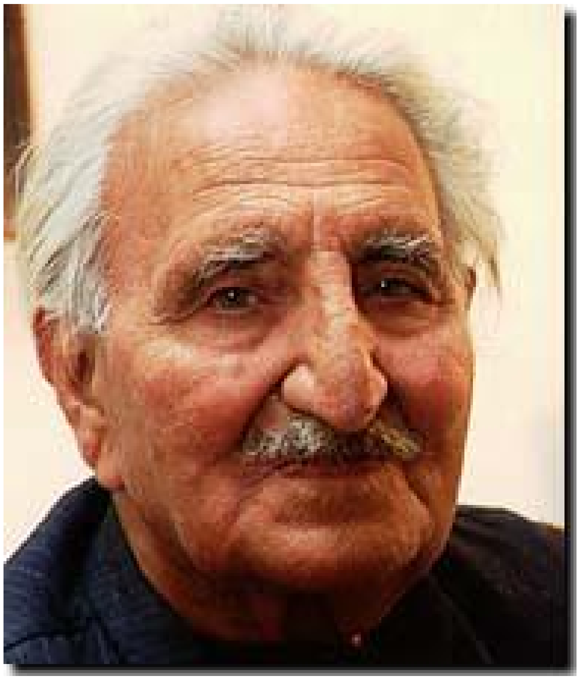

خپل فکر او خپلې خپلې لهجې مجتهدين دي او حقيقت هم دا دے چې د هرې زمانې لوئے شاعر د خپل دور مجتهد ضرور وي ځکه خو منفرد هم وي او د انفراديت دپاره د اجتهاد او تجربې رسک اخستل ضروري وي ـــ مثال ئې د رحمان بابا په شکل کښې زمونږ په وړاندې دے:

چې دا نور شاعران کاندي، هغه نهٔ کا
رحمـان کړے نوے نوے اجتهاد دے

د پښتو شاعرۍ په تاريخ کښې د خوشحال خټک نه پس غني خان دوېم هغه رئيلسټک شاعر دے چې د خپلې شاعرۍ، فکر او نظريې د اظهار په لړ کښې د هر قسمه مذهبي، سياسي، حکومتي، معاشرتي او جغرافيائي مصلحتونو نه ازاد دے، د دواړو شاعرانو د بې باکۍ او جرات په شا د هغوي

سماجي مرتبه او ځاني هم ده. په داسې وخت کښې چې د پښتو شاعري د جمود ښکار وه، غني خان د خوشحال خټک د جرات یاد تازه کړے دے.

زمونږ په وطن کښې مذهب او پښتو شاعرۍ کښې غزل هغه دوه مظلوم څیزونه دي چې هر هُما شُما ئې خپل ملکیت ګڼي، د غني خان دا احسان هم کم نۀ دے چې غزل ئې معاف کړے دے او د خپل فکر د اظهار دپاره ئې د نظم چوکاټ خوښ کړے دے. د نظم مېدان د هغۀ د شاعرانه اظهار او ذهن عین مطابق دے. په نظم کښې هغۀ د هیئت او موضوع بې شمېره تجربې کړي دي کومې چې په غزل کښې ممکن نۀ وي.

څومره چې دا ژوند او د انساني فکر الوت وسعت لري، دغه هومره د غني خان د شاعرۍ موضوعات هم وسیع دي، د دۀ شاعري د خارج د منظرنامې سره سره د داخل د تخلیقي قوت او اوچت تخیل یو زبردست اظهار دے. دلته کۀ یو خوا د ملک په سیاسي نظام او د معاشرې په طبقو او کردارونو مثلاً مُلا، خان او ملک وغېره ژور طنز موجود دے نو بل خوا د شاعر د ننه تنهائي هم د لیدو ده. کۀ یو خوا د انساني ژوند، خدائے او کائنات د ترون فلسفه ده نو بل خوا ئې قام پرست او مزاحمتي رنګ هم ځان ته څۀ وائي، کۀ یو خوا د ژوند او مرګ د فلسفې ګرما ګرم بحث دے نو بل خوا ئې د روماني او عشقیه موضوعاتو حق هم ادا کړے دے. د کمال خبره دا ده چې غني خان دا ټول موضوعات د یوې اوپره جذبې ترمخه د خپلې شاعرۍ لپاره لازم نۀ دي ګرځولي بلکې دا د هغۀ د شخصیت او د هغۀ د فن نه نۀ جدا کېدونکي څیزونه دي او صفا ښکاري چې د دې موضوعاتو د بیان په وخت فنکار د څومره خلوص نه کار اخستے دے او هم دغه فنکارانه خلوص دے چې د دنیا د هرې ژبې د اعلی تخلیق د عظمت بنیاد ګرځېدلے دے.

د مرګ او ژوند فلسفه د غني خان د خوښې موضوع ده، ژوند څۀ دے؟ مرګ څۀ دے؟ ځواني څۀ ده؟ ددې دومره ښائسته ژوند انجام اخر مرګ ولې دے؟ آیا مرګ د ژوند د فنا پېغام کېدے شي؟ دې په ظاهره وړو خو په حقیقت کښې لویو سوالونو او بیا د دې جوابونو له د شعر ژبه ورکول د هر شاعر د وس کار نۀ دے. د فلسفې اهمیت په خپل ځائے خو فلسفه د شاعرۍ غوندې د لطیف فن حصه جوړول ډېر ګران کار دے، غني خان په دې ګران کار کښې کامیاب شوے هم دے او ځائے په ځائے ئې تیندک هم خوړلے دے.

د ځوانۍ او مستۍ د خُوم د تشبدو په موضوع "د غني کلیات" کښې دوه کامیاب نظمونه موجود دي چې د انساني ژوند دې تریخ حقیقت ته ئې د

شعر دا سې رنګينه جامه وراغوستې ده چې د موضوع او شعر د اظهار حق ئې ادا کړے دے۔ دا دوه نظمونه دي: (۱) صنوبر (۲) ګلونه د ورخاړي

نظم "صنوبر" کښې لفظ "صنوبر" علامت دے د ځوانۍ د لوړو، اوچتو او مستو جذبو. په دې موضوع دا نظم د هغهٔ د شاعرانه صلاحيتونو يوه نمونه ده۔ د نظم په ابتدائي مصرعو کښې د دا سې استکارۍ نه کار اخستے شوے دے چې د هغې تاثير او سوز سړے خپله د باقي نظم لوستلو ته وپاروي.

لاس مې بند زبه مې بنده
دا سې ناست يمه ديګر
لکه ناست وي وزر ماتے
په ماښام کښې بازيګر

يو سوز دے، يو شاعرانه او مترنم وير دے او دا سوز او وير د نظم په وړاندې تلو سره سره شدت اختياروي:

چې په خُلهٔ او ټيټې سترګې
د ګل خوا کښې ګونګے ناست دے
د خپل غم په ننداره کښې
ډوب مشغول دے صنوبر

او دا شعر د دې نظم نقطهٔ عروج دے او کاش چې په هم دې شعر د نظم اختتام شوے وے:

د خزان جامې اغوستې
دي نرګس او نسترن

هم دغه د ځوانۍ د غم علامتونه نرګس او نسترن چې د خزان جامې ئې اغوستي دي يعنې په عروج پسې زوال جُخت ولاړ دے. مونږ ته په يو بل

نظم "ګلونه د ورخاړي" کښې د ورخاړي د ګلونو په شکل کښې مخې ته راځي، چې ژوند ئې فقط يوه ورځ وي او هم دغه د ځوانۍ د عمر مختصر دور ته اشاره ده. خو دلته شاعر د ورخاړي د ګلونو د هر ماښام د مرګ نه پس سبا بيا د خندېدو نه د انساني ژوند د ابدي غم د زغملو دپاره د حوصلې کار اخلي ۔او د ټول انسانيت غم له د اميد يو مثال په لاس کښې ورکوي.

ګلونه د ورخاړي
د رنګ ښاځکي ولاړي
سحر په خندا تېر کړي
ماښام ټول وي خفه مړاوي

او د نظم دا بند د غني د هغې اميد د فلسفې اظهار دے چې دا ژوند د خپل تکميل په لور د جدوجهد يو تسلسل دے او دا چې د دې ژوند انجام مرګ نهٔ دے.

ځواني د يو سحر ده
جمدون د يوې ورځې
بيا هم ما نه نران دي
چې هر سحر خندان وي
او زهٔ يو پوتې غم ته
د لر ساعت تورتم ته
آدم د اوښکو نوم دے
په ګلونو پسې ژاړي

انساني ژوند چې د اعلی مقاصدو دپاره وي هغه د غني خان په ژبه يو نهٔ ختميدونکے ابدي حقيقت دے، مرګ د دومره اعلی، ارفع او ښائسته ژوند انجام نهٔ شي کېدے، د ميرتقي مير شعر دے:

مـــرگ اک مانـــدگي کـــا وقفـــه هـــے
یعنـــی آگـــے چلـــین گـــے دم لے کـــر

پـه دې موضوع غني خان په نظم "خاورې" کښې د خپـل فکر لوړوالی او شاعرانه عظمت ثابت کړے دے .د نظم پـه ورومبۍ مصرع کښې د ټول نظم خیال راغونډ شوے دے:

نۀ منم، نۀ منم یاره! مرگ انجام د هستۍ نۀ دے

پـه نظـم کښـې د مختلفـو علامتونـو ، تشبیهاتو او استعارو په مدد مرگ او ژوند پـه نوي نوي وجودي او تصوراتي شکل کښې قاري د خپـل

ذهن په پرده ویني، په نظم کښې د ژوند تسلسل له د مستۍ، سبا، رڼا، بهار، عطر او گلزار سره تشبیه ورکړې شوې ده او مرگ له د ماښام، تیارۀ او خزان سره، په نظم کښې ژوند او مرگ یو بل لپاره لازم او ملزوم څیزونه دي، د یوۀ دریاب دوه غاړې دي خو د مرگ په مقابل کښې د اعلی ژوند اهمیت پـه خپل ځائے قائم دے.

پـه قبرونـو کښې پرتې دي، لاس او پښـې شونډې او گـوتې
څوک شي قبر جوړولے، د دې سـرو سترگو خـمار لـه

لاس او پښـې، شـونډې او گـوُتې" د انسـان د مادي وجود حصې دي چې خاورې کېږي خو اصل څیز هم دغه" د سرو سترگو خمار" دے چې د ابدي ژوند علامت دے او مرگ د دغې ژوند انجام نۀ دے. د نظم اخري مصرعې مونږ ته د مرگ د وقفې نه پس د اعلي او مقصدي ژوند دغه تسلسل بیانوي خو دومره په منطقي او شاعرانه انداز کښې چې دا صرف او صرف د غني خان سټائل دے.

ساقي نوی جام راواغشت، په سرو شونډو کښې مُسکے شـو
بـل عاشق ورته لاس ونیو، شکرانه ټولۍ دلدار لـه

دغه" نوے جام" او "بل عاشق" د دغه تسلسل دوه بلیغ علامتونه دي. خو د نظم دوه اخري مصرعې پـه کومو چې د نظم اختتام شوے دے ، د کتو دي:

مُلا بې سُره سُروره، تش کنډول د مـرگي یوړۀ
خاورې خاورو لـره لاړې، کنده وکنئ دې خوار لـه

د نظم په دې اختتامي مصرعو کښې غني خان مونږ د یو بل قسم له ژوند سره متعارف کوي چې هغه "تش کنډول" دے او مرگ په حقیقي معنو کښې د دغسې ژوند د اختتام پیغام دے، دا ژوند ابدیت نۀ لري ځکه چې د اعلی مقاصدو نه محروم دے او شاعر ډېر پـه حقارت سره د دغې ژوند د اختتام دپاره د قبر پـه ځائے د "کندې" ټکے استعمال کړے دے. د "ملا" ټکے د غني خان د قاري دپاره نوے نۀ دے. د مُلا کردار د هغۀ په نزد هغه زهر قاتل دے

چې په معاشره کښې د ژوند د اعلی اقدارو، مقاصدو او د انسانیت د تکمیل په لاره کښې لوئې خنډ دے. دغه کردار مذهبي منافقت لوئې علامت دے چې د مذهب اصل مقصد معنی او روح د عوام الناس نه پټوي او بل خوا د فتوو په برکت د حکمرانۍ او استحصال کوونکې طبقې متې مضبوطوي او بل خوا یو داسې نسل پیدا کوي چې ذهني مفلوج وي او د خپل عقل او شعور نه کار اخستل ګناه کبیره ګڼي.

غني خان د شلمې صدۍ د نورو هم عصرو قام پرستو او مزاحمتي شاعرانو په شان د یو ذمه دار فنکار په حېثیت د فن تقاضې پوره کړې دي چې د هغهٔ قام او د هغهٔ چاپېرچل ئې د هغهٔ نه په ځائې طمع لري. د هغهٔ د شاعرۍ دا برخه کله کله د طنز شکل هم اختیار کړي ولې د خلوص په درد کښې ډوبه ښکاري او دغه طنز کله کله د کنځلو تر حده هم ورسي خو د هغهٔ کنځل په سړي لکه د خوشحال خټک د کنځلو بد نهٔ لګي. وجه ئې هم هغه خلوص او درد دے. د غني خان زړهٔ د خپل قام سره په سیاسي، معاشرتي او معاشي بدحالیو او هره پېښه دردېږي او د وچت معیار دي چې مونږ ئې د قام پرستۍ په حواله د پښتو ژبې د اول صف په نظمونو کښې اېښودے شو. دغه قام پرسته درد او خلوص د هغهٔ نظم "وصیت" کښې په شدت سره موجود دے، د نظم اخري شعر وګورئ:

یا به دا بې ننګه ملک باغ عدن کړم
یا به کړم د پښتنو کوڅې ویجاړې

نظم کښې ببخي په مختصرو ټکو کښې د قام پرست او مزاحمتي فکر ټول منشور زمونږ په وړاندې اېښودے دے. په یو بل نظم «خوشحال خان خټک ته» کښې د دغسې فکر او جدوجهد

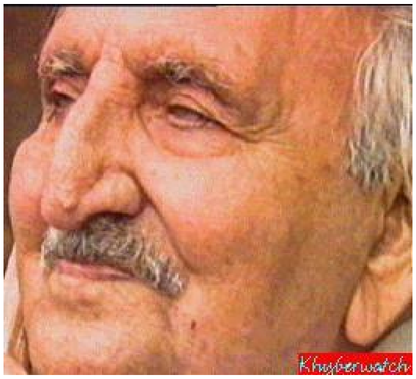

سرخېل ته د خپل قام بدحالي او زوال په یوه داسې لهجه کښې بیانوي چې کهٔ یو خوا یاسیت لري نو بل خوا د خود تنقیدۍ یو شدید احساس نېغ په نېغه د یوهٔ حساسه او باشعوره لوستونکي زړهٔ ته پرېوځي او په اسباب ئې په خپله غور کوي:

آحجره چې تهٔ ئې خان وې، آکاروان چې ته ئې میر وې
آحجره په ورانېدو ده، آکاروان دی بې مُهاره

د پښتنو د دغې حجرې د ورانوونکو او د دغه کاروان بې مهاره کوونکو (کهٔ هغه خپل دي او کهٔ پردي) خلاف شاعر خپله قلمي مزاحمتي فریضه ترسره کړې ده او دغه پښتون دشمنه او اولس دشمنه قوتونه ئې مونږ ته راپه ګوته کړي دي. د هغهٔ "تارو" نومې نظم کښې دا مسلسل جدوجهد په دې رنګ کښې دے:

زهٔ به تل حسین یم او ښکاري به تل یزید وي
لاس کښې کله دام، کله ټوپک، کله لینده

دلته زۀ د دې موضوع په حواله د غني خان د هغه دوو نظمونو ذکر ضروري ګڼم چې د مزاحمتي فکر په بنياد د پښتو په نظميه شاعرۍ کښې د خپل اوليت نه علاوه هم اهم دي او دا دوه نظمونه دي "د ايلم د سر طوطيان" او "سوداګر".

نظم "د ايلم د سر طوطيان" د رياستي جبر خلاف د يوې ژوندۍ حوصلې پيغام دے او دا پيغام د نورو ژبو د ترقي پسندو شاعرانو د اواز نه په هيڅ ډول کم نۀ دے .د نظم د شروع مصرعې د ټول نظم بنيادي او مرکزي خيال واضحه کوي:

چا بند کړي دي پنجره کښې
د ايلم د سر طوطيان

او د نظم دا بند د ټول نظم حاصل دے:

د بهار ولولې څنګ شي
څوک د پښو لاندې کولې؟
کۀ لکونه ژوندي، مړۀ کړي
ژوند څوک نۀ شي مړ کولے
چا د بوئي نه منع کړي
شنۀ ګلونه د ريحان

دا نظم د دې خبرې ثبوت دے چې غني خان د ژوند په جدوجهد کښې د اميد او رجائيت قائل دے.

نظم "سوداګر" د غني خان يو نظرياتي او مزاحمتي شهکار دے، د دې نظم اسانه تشريح د احمد فراز په نظم "محاصره" کښې موجوده ده .غني خان دا نظم په **1948**ء کښې ليکلے دے کله چې په پاکستان او په خصوصي توګه پښتونخوا کښې د نظرياتي مخالفينو خلاف د رياستي جبر بازار ګرم وۀ او د احمد فراز نظم د جنرل ضياء د مارشل لائي جبر او تشدد د تورې شپې خلاف اواز دے. دواړه نظمونه د رياستي جبر د مکروهې څهرې نه پرده پورته کوي .د حکمرانې طبقې د مختلفو کرتبونو او چالونو خلاف يو بې باکه اظهار دے .د نظم سوداګر په وړومبي بند کښې د حکمرانې او استحصال کوونکې طبقې د يوۀ داسې کردار غندنه شوې ده چې مذهب د خپلو مقاصدو د پاره استعمالوي:

عجيبه دا سوداګر دے
په لاس تېغ په سر قرآن
شنه قبا ئې د امام ده
کلکې سترګې د شېطان

دا نظم مونږ ته دا ښيي چې دغه سوداګر د خلقو ايمانونه ډېر په ارزانه بيه اخلي په دې لړ کښې د ظلم، جبر او دُوړې دپکې نه علاوه د پېسې نه هم کار اخلي او په وقتي اقتدار کښې د شموليت د ست نه هم. خو د دې ټولو چالونو خلاف د شاعر احتجاج او مزاحمتي لهجه د کتو ده:

ربه څنګه سوداګر دے
څنګ ژوند ورکړم جهان واخلم
څنګ نظر د سترګو ورکړم
او چشمې د مرجان واخلم
څنګ بهار او سپوږمۍ ورکړم
د لالونو ډېران واخلم
د دې سرو د طوق بدل کښې
څنګه دين او ايمان ورکړم

نظم ((ورو ورو)) د يوې قلندرانه خودۍ او اصول پرستۍ اړخ ته تګ کوي او دا لاندينۍ مصرعې د هم دغه پښتون قلندرانه شان د اظهار آئينې دي په کوم چې د شاعر د فن او نظريې اړانه ولاړه ده:

نـــــئ دې ليــــدے ســـــوداګره!
تـــا د ســـرې وينـــې غورځنــــګ
پـــه ټيـــټ ســر بانــدې نـه ښـائي
دا زمـــــا شــــمله د ننـــــګ
د ســـرو زرو تخـــت قربـــان شــه
پـــــه ازاد کنــــد د ملنـــــګ

تـئ مغـــروره پــه خپــل زور ئـــې
مـونږ پـه مينـه کښې سرشار يُـو
راشــــه وګــــوره فرعونــــه
دا دونهــــــه د ملنګـــــانو
پـه دې خـاورو کښـې خـورې دي
کپــــــرۍ د بادشـــــاهانو

د خپل دور هر جينئس په خپل دور کښې تنها وي او د تنهايۍ دغه شدت د هغۀ فن کښې ځائے په ځائے موجود وي. دنيا او د دنيا خلق او د هغۀ چاپېرچل چونکې د هغۀ د ذهني سطحې مطابق نۀ وي ځکه د خپل وجود دننه او بهر د يوې اذيت ناکې تنهايۍ ښکار وي. د خوشحال خټک شعر دے:

پـه جهـان کښـې بـه يـو يـو وي
چــــې هنـــر ئــې د کيميـــا زده

او رحمان بابا وائي:

لکـه مړے د ژونديو ترميان پـروت وي
هسې بيـــل يم لۀ عالمه په عالم کښې

د فنکار دننه د غه تنهايۍ د کرب اظهار هغه فنکار په ښۀ ډول کولے شي کوم چې د داخلي احساساتو په بيان قدرت لري. د غني خان په شاعرۍ کښې داسې کامياب نظمونه شته چې مونږ ترې د شاعر د مضبوط داخلي عرفان او اوچت تخيل اندازه کولے شو- د شاعر دننه يوه مسلسله او ابدي تنهائي د کتو ده - په نظم "پروت يمه يــوائې" کښې شاعر د هغو ټولو اسائشونو او سهولتونو ذکر کوي کوم چې په سماج کښې هم هغۀ ته حاصل دي او دا هم وائي چې د هغۀ اصل نسل او کورنۍ درنه ده خو د دې هر څۀ باوجود فنکار د خپل ذات دننه د تنهايۍ په کرب کښې مبتلا دے:

پاکه لويه خدايه! دا احسان دے کۀ سزا ده
ژاړمـه ګلونـو کښـې دا څـۀ برخـه زمـا ده
عـېش دې رالـه زهـر کـۀ ارام رالـه بـلا ده
رو د تېښتې نشته تېښته لا توره بلا ده
ولې دې زۀ جوړ لکه مشال کړم ولې ولې
هله شي رڼا چې مې په سر لمبې شي بلې
وژنم کۀ دا اور ګلزار او حسن شي خزلې

د دنيا د لويو شاعرانو په شان د غني خان په شاعرۍ کښې مقاميت دے او د خپلې خاورې سره نزدې او کلک تړون دے دا مقاميت د هغۀ د فکر او شخصيت دواړو حصه ده - د غني خان نه وړاندې دا خوبي مونږ ته صرف او صرف د خوشحال خان خټک په شاعرۍ او شخصيت کښې په نظر راځي - غني خان کۀ فلسفيانه بيان هم کوي خو د هغه په لفظياتو کښې اشنغر، جيندے، لنډے، اباسين، پېښور، ماڼې، ايلم، سوات او شولګره موجود وي - د خپلې خاورې سره مينه او د دغې خاورې او د دغه اولس د

برترۍ احساس د هغهٔ فن کښې ځائے په ځائے ښکاري، د هغهٔ نظم "سېل" د دغه قسم موضوع مکمل اظهار دے. د نظم په تمهيد کښې شاعر په سېل ووځي او د دنيا د مختلفو ملکونو او ښارونو کښې چې کوم ښائست موجود دے هغه بيان کړي، په دغو کښې د فرنګ جهازونه، د لندن او پېرس مستۍ او ګلبدنې جينکۍ، د اټلي شراب، د امريکې د شانداره عمارتونو نه علاوه د هندوستان تاج محل هم شامل دے. خو د دې هر څهٔ په مقابله کښې شاعر ته بيا هم خپل خړ پړ وطن جنت ښکاري:

خو چې ووينم زهٔ خپل د ختو کور
رانه هېر شي محلونه ښېشته نور
چې خړ مخے ورور پښتون سينې له
درشي
درنه هېر به ټول ښائست د بحر و بر شي

او په دې خبره د خدائے شکر ادا کوي چې:

خدايه! شکر چې پېدا دې لهٔ دې قام کړم
د پښتون د نر وجود دې يو اندام کړم

د نظم په اخري شعر کښې د خپل قام او خپلې خاورې سره د مينې شدت انتها ته رسېدلے دے:

په والله چې د جنت نه به شم ستون
چې کنځل پکښې وا نهٔ ورم د پښتون

د غني خان نظم ګوئي د خپل دور يوه مضبوطه حواله ده چې د فکري بغاوت او ادبي اجتهاد سره سره يو خپل ځانګړے اسلوب لري، د دې شاعرۍ دا کرېډيټ هم کم نهٔ دے چې د دې د لوستو په وخت د قاري ذهن ته صرف او صرف د غني خان نوم راځي د بل يو شاعر نهٔ او زما په خيال د پښتو ژبې په لکونو شاعرانو کښې خپل انفراديت ساتل هم د معجزې نه کمه خبره نهٔ ده.